

HEMBYGDSBLADET

Medlemstidning för Vikingstads Hembygdsförening Nr 1: 1996

Ordföranden har ordet:

Efter det första numret av Hembygdsbladet som vi skickade ut i höstas meddelar vi i styrelsen att vi till vår stora glädje har fått många positiva reaktioner på vårt initiativ.

Ett synnerligen stort TACK till Sven Lindeblad i Malmslätt för penninggåvan till denna tidning.

En av tankarna bakom Hembygdsbladet är att medlemmarna skall bidra med så mycket material som möjligt. Jag vet att många har mycket att berätta om hur det var förr. Det behöver inte vara något som berör enbart Vikingstad utan kan t ex vara en berättelse om hur livet tedde sig förr i tiden.

Redan detta nummer har vi glädjen att redovisa något av det som har tillställts oss. Ju mer som Ni sänder in till Hembygdsbladet desto större urval och bättre spridning på ämnesområdena.

VÄLKOMNA MED ERA BIDRAG!

Kent Sigedal/ Ordförande

VAD HÄNDER JUST NU?

Vi avser att påbörja ett omfattande registrerings- och katalogiseringsarbete av föreningens samlingar. Mycket är redan gjort men mycket återstår fortfarande att göra. Arbetet är tänkt att göras som ett ALU-arbete, kontakt har tagits med arbetsförmedlingen som för ett par dagar sedan godkände projektet.

Eva Lagell genomför en studie om järnvägens betydelse för Vikingstads utveckling. Kanske någon av Er har något att bidra med till detta?

Hembygdsföreningen ser fram emot resultatet och hoppas att Eva vill publicera något av sina forskningsmödor i denna skrift.

Styrelsens sammansättning:

Ordförande: Kent Sigedal
Tel: 807 86

Sekreterare: Mary Kindgren Tel: 850 35

Kassör: Maria Hultgren Tel: 816 06

Ledamot: Torgny Brinkby Tel: 850 14

Ledamot: Karl-Göran Johansson Tel: 806 34

Vice Ordförande: Ingemar Carlsson
Tel: 812 14

Studieorg: Inga Jakobsson Tel: 803 04

Ledamot: Mari-Ann Brinkby Tel: 850 17

Ledamot: Anders Nilsson Tel: 800 29

Från medlemmarna insänt material:

FÖRSÖRJNING - OCH UNDERSTÖDSFORMER FÖR PRÄSTÄNKOR UNDER 17- OCH 1800-TALEN.

Sin huvudsakliga försörjning hade prästerna i gamla tider från jordbruket som hörde till prästgården. När en kyrkoherde eller komminister dog fick hans änka ett s.k. nådeår. Hon fick bo kvar i prästgården och bruka den men när nådeåret gått fick hon lov att flytta.

Under nådeåret tillsatte biskopen en nådeårspredikant. Många gånger uppstod tycke mellan änkan och nådeårspredikanten och då var en fortsatt försörjning säkrad. Detta kallades att konservera änkan.

Biskopen hade ofta blick för vilken nådeårspräst som skulle passa. Ofta fanns det giftasvuxna döttrar i prästgården och då blev det nog en yngre kandidat som blev tillsatt. Detta förekom flera gånger i vår församling.

Viss trygghet hade prästfamiljen vid husbondens frånfälle i den s.k. änketunnan.

Prästprivilegierna 1723 konstaterade i § 11 att prästänkorna skulle försörjas "antingen av kronotionde eller medelsbevillningar av prästerskapet och kyrkorna".

Överseende över denna organisation låg inom kontraktsprostens arbetsområde. Statsmakten anslog kronospannmål från en del kyrkohärbergen till prästänkornas underhåll; varje kyrkoherde skulle betala en tunna spannmål eller dess värde i pengar till en viss änka.

Allt efter råd och lägenhet skulle också komministrar och församlingen bidra till änkornas försörjning. Några söndagar om året kunde prästen förmana församlingen att för detta ändamål "gifwa så mycket rundligare i håfven".

Kontraktsprostarna skickade årligen ut en lista över de prästänkor som levde i kontraktet och från vilken församling de fick hjälp. Prosten kontrollerade också att prästerna och församlingarna skötte sina åtaganden mot den änka som var dem tilldelad. Det var inte alltid så lätt för prosten att hålla reda på var änkorna befann sig, då de efter mannens död ofta flyttade till någon släkting inom eller utom kontraktet.

När änkan dog skulle prosten rapportera datum för dödsfallet, var hon bott och varifrån hon njutit änkehjälpen. Domkapitlet ville nämligen så snabbt som möjligt veta var det fanns lediga änketunnor att tillgå för nya behovande.

I viss mån var änkehjälpen behovsprövad. Var det någon änka som hade många barn och därför besvärligt kunde prosten diskutera med Domkapitlet att hon borde få underhåll från flera håll. Det var inte självklart att hon skulle få underhåll från den egna församlingen där maken tjänstgjort, utan hela systemet byggde på tillgång och efterfrågan i hela stiftet.

Prostarna fick säkerligen mer och mer att göra med dessa änketunnor under århundradenas lopp eftersom alltfler kategorier änkor kom i åtnjutande av denna understödsform.

Vissa byar i pastoratet var avdelade att betala sitt kronotionde till ett kyrkohärbärke, som var anslaget till prästänkornas försörjning.

Prosten fick lov att sköta dess drift. Det var inte alltid lätt för prosten att få in den skatt som

församlingsborna skulle betala och i en skrivelse till Domkapitlet 1741 bad prosten att bli befriad från sysslan med följande formulering: "En själasörjare skall ej befatta sig med restlängders utskrivande och undertecknande emedan sockenborna då kan mista sin respekt för honom".

Domkapitlet hade ingen annan att tilltro ett så viktigt uppdrag och prosten fick fortsätta att agera kronofogde.

Per Jacobsson

SÅ BÖRjade DET

Vikingstads Hembygdsförening bildades på initiativ av kyrkoherde Gustav Rydmalm. Han hade i kyrkoarkivet hittat en protokollsbok från en hembygds-förening som hade funnits på kyrkoherde Dittmers tid.

Midsommardagens högmässa 1960 hölls på platsen där Rakereds kyrka en gång funnits (den revs i mitten av 1700-talet).

Efter högmässan informerade Arne Asplunder om den sondering som kyrkoherde Rydmalm och han gjort om bildandet av en hembygdsförening.

Arne Asplunder antecknade intresserade personer.

Torsdagen den 27 oktober kl 1900 samma år hölls konstituerande sammanträde i Vikingstads församlingshem.

Till styrelse valdes:

Ordförande: Arne Asplunder
Sekreterare: Bengt Bengtén
Kassör: Karl Fransson
Ledamöter: David Claesson och Allan Wiklund

58 personer antecknade sig som medlemmar.

Årsavgiften bestämdes till 2 kronor.

Folke Lord visade filmen "Östötabygd i jetåldern".

Karl Fransson

DEN KÄRA KAFFETÅREN

Det första kaffet kom till Sverige 1685.

Karl XII lärde sig att uppskatta kaffe under sin vistelse i Turkiet 1709–14.

Från 1717 förekommer kaffet ofta i de svenska tullräkenskaperna.

Importen ökade och i Stockholm fanns på 1720-talet 15 kaffehus, där den manliga befolkningen drack kaffe, spelade kort och pratade politik.

Läkarna varnade för att det "förgiftade hjärnan". Carl von Linné gav 1742 ut en skrift där han varnade för överdrivet kaffedrickande, men rekommenderade det gärna efter en måltid eller vid migrän. 1747 infördes en särskild skatt på kaffedrickande.

Fram till 1822 förekom flera kortvariga kaffeförbud. Myndigheterna oroades för att pengar för sådan lyx försvann ur landet. Det första kaffeförbudet kom 1756 pga dåliga tider och en politisk oenighet.

Adel, präster och borgare hade genomdrivit förbud mot husbehovsbränning och bönderna hämnades genom att genomdriva kaffeförbud (kaffe dracks ännu ej av bönderna).

När husbehovsbränningen förbjöds för gott 1855 blev kaffet en folkdryck.

I början köptes bönderna orostade och rostades i stekpanna eller i en speciell plåtlåda. Kafferostare med långt handtag och skjutlock användes över öppen eld. Kaffet maldes för varje kok i mortel eller kaffekross.

Kaffekvarnar fanns redan på 1700-talet i välbeställda hem och herrgårdar.

Den första kaffepanna som är nämnd finns i en auktionsförteckning från 1709 och var gjord av koppar.

En kaffepetter är en kaffepanna på tre ben av järn, som användes vid kaffekokning på öppen härd.

Anette Johansson

TILL SIST:

Hjärtligt välkomna till föreningens årsmöte!
(se separat kallelse)

Den 18 April anländer Nils Holgersson till Kärna Hembygdsgård.
Han beräknas landa kl 1900.

Kärna Hembygdsförening önskar hjälp under kvällen (div handräckning).

Kan Du tänka dig att hjälpa till?

Med varma Hembygdshälsningar

Styrelsen